

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-190>

УДК 316.346.32-053.9

Денисюк О.М., Маденова Ю.В.
Київський університет імені Бориса Грінченка**ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ
В ГРОМАДСЬКИХ ТА ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ**

Анотація. У даній статті розглядається актуальна на сьогоднішній день проблема – організація дозвілля людей похилого віку. Основний зміст дослідження становить аналіз наукової літератури з питань організації дозвілля людей похилого віку в громадських та державних установах. Висвітлено особливості організації дозвілля у вітчизняній та зарубіжній практиці як одного з важливих засобів реалізації сутнісних сил людини, як самоцінної суспільної сфери. Аналізуються дозвілєві потреби людей похилого віку, їх місце в групі інших потреб, таких як фізичні, соціальні та інтелектуальні потреби відповідно сучасних соціально-економічних умов. Матеріали даної статті можуть бути використані з метою покращення та забагачення культурно-дозвілевого життя людей літнього віку.

Ключові слова: люди похилого віку, дозвілля, самореалізація, соціальні ролі, адаптація до старіння.

Denysiuk Olena, Madenova Yuliia
Borys Grinchenko Kyiv University**ORGANIZATION OF LEISURE FOR ELDERLY PEOPLE
IN THE PUBLIC AND STATE INSTITUTIONS**

Summary. This article addresses a current problem today – organizing leisure activities for the elderly. The main content of the study is the analysis of scientific literature on the organization of leisure activities for people of such age. The article also analyzes leisure needs of the elderly, their place in the group of other needs, such as physical, social and intellectual needs in accordance with modern socio-economic conditions. It is emphasized that the positive solution to the problem of adaptation to the stage is, first of all, in the active involvement of a solitary elderly person in the process of communication. Social interactions and support of other people are necessary for the spiritual well-being of elderly people, and must be supported by creation of special community. When organizing leisure in this category, it is important to take into account their cultural and leisure potential, social and cultural contexts, location of cultural establishments, etc. The article describes the system of social and cultural service for elderly people: state and non-state sectors (special associations, charity and religious organizations, etc.). The experience of organization of leisure in domestic and foreign practice as one of the most important means of realization of the essential forces of man, as a solitary shared sphere is covered. The author defines volunteer programs for the elderly and those who have retired, programs of caring for the elderly people, partnership and communication of pensioners, adaptation and rehabilitation of the elderly, demonstrating and training programs, communicating trainings and formation of new value-based orientation. Analyzing domestic and foreign researches on the problem of organization of leisure of elderly people, the authors have come to the conclusion on the reduction of the incidence of institutional recreation in the structure of cultural activity of the population and at the same time, increase in the share of home-based forms in this activity. The prospects for further research on this issue can be greatly expanded, namely, in the study of the purpose and content of cultural and leisure activities of elderly people, which are involved in institutional and non-institutional forms.

Keywords: elderly people, leisure, self-realization, social roles, adaptation to aging.

Постановка проблеми. В Україні, як і в багатьох розвинених країнах, в останні десятиріччя значно зросла частка людей похилого віку. До старшого покоління сьогодні належить кожний п'ятий (за класифікацією ВОЗ: 60-74 – люди похилого віку; 75-89 – старі; 90 років і більше – довгожителі). За даними Інституту демографії в Україні нараховується 11 млн. людей похилого віку [5].

Сьогодні склалась ситуація, коли для багатьох людей праця втратила свою суспільну значимість, так само і суспільне визнання праці і трудових досягнень втратило сенс. Для багатьох груп населення (особливо для людей похилого віку) праця втратила значимість і як засіб самоствердження та самореалізації. Тому в цих умовах дозвілля розглядається як один з важливих засобів реалізації сутнісних сил людини, як самоцінна суспільна сфера, спрямована на відновлення і розвиток фізичних, психоемоційних, інтелектуальних сил людини, на самореалізацію її потенціалу, на задоволення різноманітних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Про актуальність проблематики організації дозвілля людей похилого віку свідчить значна кількість наукових праць та досліджень. Першим, хто визначив компенсаційну функцію дозвілля і дозвілєвої діяльності, функцію суб'єктивної свободи проти вторгнення соціального оточення, був Д. Рісмен. На його думку, вільний час надає зовнішньо детермінованому типу можливість повернутися до самого себе, стає джерелом його індивідуалізації й автономізації. Багато західних дослідників розглядають вільний час як засіб компенсації дійсності. До них належать французькі теоретики сюрреалізму (Ж. Батай, Р. Кейса), неофрейдисти (В. Райх, Е. Фромм, Г. Маркузе), американські соціологи (Е. Мейо, М.Мід, М. Ловенштейн), сучасні французькі соціологи (Ж. Дюмазед'є, Каплан, А. Турен, А. Моль, А. Лефевр).

Дослідження біологічних механізмів старіння, профілактики передчасного старіння представлені в працях Г. Бердишева, В. Войтенко, М. Канунго, А. Нагорного, В. Фролькіс, Д. Чеботарева. Дослід-

женням психологічних проблем людей похилого віку присвячені праці Г. Абрамової, Б. Ананьєва, Л. Анциферової, Г. Майбороди, Рошак Кароль та ін. Особливості самоощінки в похилому віці розкривають Л. Бороздіна, О. Молчанова. Вагомий внесок у вивчення проблеми людей похилого віку зробили українські наукові школи О. Богомольця, І. Мечникова, В. Фролькіса, які досліджували впливи соціальних, психологічних та біологічних чинників на особистість людини похилого віку.

Мета статті. Метою статті є комплексне дослідження вітчимного та зарубіжного досвіду організації дозвілля людей похилого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «людина похилого віку» в нашій державі асоціюється з настанням пенсійного віку. Також може вживатися такий термін, як «літні люди», який у більшості випадків має те саме значення, що і люди похилого віку.

Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), особи у віці від 60 до 74 років належать до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років – до старих людей, а від 90 років і старших – до довгожителів [3].

В останні роки спостерігається ускладнення процесів пристосування груп людей, які старіють, до вимог науково-технічного розвитку, зниження потенціалу здоров'я пенсіонерів, загострення екологічних проблем. Разом з тим стрімкість і глибина соціокультурних проблем не могли не позначитись на зміні статусу літніх людей в культурі. Зміщуються соціальні ролі людей похилого віку; в суспільній свідомості старість частіше стає періодом хвороб, фізичної та інтелектуальної немочі; формуються невірні стереотипи, і цілі покоління виростають упередженими проти старості. Відношення до різного рода «маргінальних груп» завжди було критерієм гуманності, морального здоров'я народу.

Як правило, з виходом на пенсію різко знижується рівень доходів, зменшуються фізичні та духовні сили, а вільного часу стає більше (близько 8 годин в день). Втім, несприятливі умови і низька якість життя в сукупності з низькими доходами змушують пенсіонерів турбуватися, в першу чергу, про задоволення повсякденних потреб, а духовні, культурні потреби відсуваються на другий план. Все це значною мірою обумовлює їхнє незадоволення життям. Проте накопичений досвід, професійна майстерність посилюють усвідомлення власної суспільної значимості, потребу у визнанні, високому статусі, повазі з боку оточуючих, допомагає за певних умов зберегти віру в свої сили, наповнюють життя змістом і сенсом. Дослідження показують, що потреби «молодих пенсіонерів» мало чим відрізняються від потреб працюючого населення. Підкреслимо, що функціональне призначення культурно-дозвілєвої сфери відбиває наявність відповідних потреб, а також міри усвідомлення соціокультурними групами, окремими особистостями необхідності використовувати рекреативно-розвиваючий потенціал дозвілля. При цьому дозвілєві потреби тісно переплітаються з основними групами інших потреб, таких як фізичні, соціальні та інтелектуальні потреби. Втім, не можна не погодитись з тим, що голодна, хвора і самотня людина, що не має постійного жит-

ла, думає не про організацію дозвілля, а про те, як покращити свій життєвий стан. Проблема дозвілля у багатьох літніх людей виникає, коли рівень мінімального матеріального стану є вже досягнутим [1; 8].

Старість, на думку французького дослідника в галузі соціології вільного часу Ж. Дюмазедьє, не повинна зводитись до пасивного чекання смерті. Наголошував, що дозвілля слід розглядати у повному обсязі, у взаємодії з іншими сторонами життя людини [1]. Науковці вбачають позитивне вирішення проблеми адаптації до старіння, перш за все, у активному залученні самотніх літніх людей у процеси спілкування. Вважається, що соціальна взаємодія й підтримка інших, необхідні для душевного здоров'я людей похилого віку та мають підкріплюватися створенням певного середовища. Психологічна підготовка такого роду широко розповсюджена у Німеччині і є складовою програми «Перехід до старості». «Реабілітація старості». Здолання колишньої недооцінки життя в похилому віці, застарілих стереотипів сприйняття старих людей є сьогодні важливим завданням для суспільства в цілому і культурно-дозвілєвої сфери зокрема.

Загальні права людей похилого віку сформульовано в Міжнародній декларації прав людини, Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини, Деклараціях ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ. Було прийнято законодавчі акти про людей похилого віку і в Україні. Особливого значення для визначення прав і обов'язків людей похилого віку, відповідальності держави, благодійних організацій, приватних осіб мають закони «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1994), «Про соціальні послуги» (2003) та ін.

Система соціально-культурного обслуговування поділена сьогодні на два основних сектори – державний і недержавний. До державного сектору відносять обласні, муніципальні, районні управління і відділи культури. Недержавними формами соціально-культурного обслуговування займаються суспільні об'єднання, в тому числі професійні асоціації, благодійні та релігійні організації. Виконуючи соціально-культурне замовлення, суспільні формування шукають конкретні шляхи виходу суспільства з серйозної політичної, економічної та духовної кризи. За функціональною ознакою ці формування можна класифікувати: перша група – державні і суспільні служби соціального захисту і соціальної допомоги, друга група – багаточисленна мережа центрів і служб соціально-медичної реабілітації, третя група – центри і служби психологічної допомоги, четверта група – державно-суспільна система утримання і виховання, п'ята – неформальні групи та об'єднання різних соціальних і вікових груп, шоста – товариства та асоціації професійних працівників соціальної сфери, сьома – товариства та об'єднання осіб, які потребують соціальної допомоги і підтримки, восьма – різноманітні навчально-розвиваючі та соціально-просвітницькі центри й інститути [5].

Потужною соціальною, правовою, медико-реабілітаційною, психологічною та культурницькою діяльністю займаються Фонд соціального захисту ветеранів Великої Вітчизняної війни (створений відповідно до указу Президента України від 20.04.1995), Всеукраїнська благодійна організація інвалідів та пенсіонерів «Обличчям до істини», Спілка колишніх в'язнів фашизму-жертв нацизму, Громадська організація «Турбота про літніх в Україні», Благодійний фонд «За виживання» (працює вже 12 років), Благодійний фонд «Ветеран преси», Громадська організація «Асоціація психодрами», Союз організацій інвалідів України, Київська організація незрячих юристів, Товариство Червоного хреста України (здійснює 10 цільових гуманітарних програм), Союз православних братств України, Ліга розвитку людини, Громадська фізкультурно-оздоровча і реабілітаційна організація інвалідів ЧАЕС «Здравобор», МБФ «Єврейський Хесед «Бней Азріель» та ін.

Проблеми організації вільного часу людей похилого віку та реалізації їх рекреаційно-розвиваючого потенціалу є актуальними сьогодні для багатьох розвинених країн світу. Так, починаючи з 1990 р. населення людей похилого віку в Америці збільшилося більше, ніж втричі, з 1% в 1900 до 12,8% (33,9 мільйона в 1996 (за даними AARP і Управління зі справ старіння, 1997). Передбачається, що в період 2010–2030 рр., населення віком від 65 і старіше сягне 75% (більше, ніж 69 мільйонів). Оскільки населення в Америці продовжує старіти, мають відбутися функціональні зміни в структурі життєдіяльності людей, побуту, сім'ї, роботи і дозвілля. І помітну роль у цих процесах відіграють державні і недержавні, в т. ч. громадські, неприбуткові, благодійні, комерційні та релігійні організації.

Метою діяльності Управління зі справ старіння (АОА) є вплинути на свідомість американців, наголошуючи на ціннісному внеску людей похилого віку, створюючи всебічні громадські служби і домашні центри, здійснюючи контракти з багаточисленними державними, громадськими, комерційними групами, благодійними організаціями. За участі АОА було підписано Акт про людей похилого віку, здійснено дослідження в цій галузі, організовано демонстрацію результатів, створено різнобічні тренувальні програми, запроваджено комп'ютерну мережу з проблем віку, проведено конференцію в Білому домі. Національний інститут проблем старіння Америки досліджує біомедичні, соціальні, психологічні аспекти збереження здоров'я літніх людей, здійснює громадське навчання. Результати досліджень запроваджуються в релаксаційних, рекреаційних, терапевтичних програмах.

Національна корпорація громадських служб дбає про підвищення освіти громадян, суспільну безпеку, потреби у відновленні здоров'я літніх людей, незважаючи на вік, наймає людей для участі в роботі громадських служб. Управління здійснюється як по вертикалі, так і по горизонталі на національному, регіональному, муніципальному рівнях. До структури Національної корпорації відносяться Національна корпорація людей похилого віку, Волонтерська служба Америки (VISTA),

Національна громадянська суспільна корпорація (NCCC), Організація освіти і служіння Америці. Вони проводять волонтерські програми для літніх людей і тих, хто вийшов на пенсію, програми догляду за літніми людьми, партнерства і спілкування пенсіонерів, адаптації і реабілітації літніх людей, демонстраційні і тренувальні програми, тренінги спілкування і формування нових ціннісних орієнтацій [9]. Під егідою організації «Покоління разом» (Generations together) проводяться програми спілкування для зрілих людей, волонтерська програма «Школа для літніх міських жителів» (SCSVP), програма «Відновлення мистецьких ресурсів» (ARP), «Друзі сім'ї», тренувальні програми.

Намагаючись налаштувати стосунки між молодшим і старшим поколіннями організація «Об'єднання генерацій» (Generations United) здійснювала спільні проекти партнерського будівництва споруд, відкрила коледж для молоді і літніх людей, організувала програми взаємного наставництва і керівництва людей похилого віку і дітей, піклування людей похилого віку про дітей з інвалідністю, навчальні курси перепідготовки, молодіжні служби опікування пенсіонерами. Участь в спільних проектах беруть також Американська Асоціація пенсіонерів (AARP виникла в 1958 р.) і Дитяча ліга загального добробуту Америки (CWLA).

Програми по виробленню нового позитивного мислення і цілеспрямованості для людей «третього» віку, нових оцінок і взаємної поваги між молоддю і літніми людьми, проект «Перехресний вік», ЕСНО (літні люди і діти допомагають одне одному), програма дитячого розвитку на ігрових майданчиках під керівництвом дорослих, старших 55 років, програма підтримки дев'янтних сімей і сімей, які виховують дітей з інвалідністю з боку пенсіонерів та інші розробляються, впроваджуються і аналізуються Центром інтеграційного навчання. При сприянні Центру створено аматорський театр різних поколінь, гурток «Бабусині онуки» (адаптації, соціалізації дітей, вихованих переважно бабусями і дідусями), програми навчання літніх імігрантів англійськими студентами, наставництва літніх людей над «важкими» підлітками, спортивно-оздоровчі, рекреаційні програми для літніх людей.

Національна Асоціація рекреації і парку (NRPA) маючи понад 100-літню історію (заснована в 1898 р.), продовжує свою культурну і просвітницьку діяльність з людьми похилого віку. Розробляючи різні напрямки розвитку сфери дозвілля, рекреації і парку NRPA створює потужні програми, проекти. Так, при сприянні NRPA було затверджено Національну програму «Здоровий спосіб життя – здоровий стиль життя» (Active living / Healthy lifestyles), Національну програму «Дослідження для здоров'я» (Research for health), просвітницькі програми та ін. [8].

Ще одним із шляхів задоволення освітніх та дозвіллевих потреб літніх людей, стало створення в країнах Європи Університетів третього віку. Вперше вони почали створюватися в навчальних закладах вищої школи як спеціальні факультети для даної категорії населення, яка навчалася за розробленими спеціально для них програмами, або їм надавалася можливість про-

слухувати курс лекцій разом зі студентами звичайних дисциплін. Пізніше громадські організації пенсіонерів, центри місцевого самоврядування, центри здоров'я почали створювати школи для навчання людей похилого віку. Вони одержали назву Університети третього віку, що потім об'єдналися у Міжнародну асоціацію Університетів третього віку [4].

Система нових суспільних відносин вносить серйозні корективи в цілі і зміст культурно-дозвілєвої діяльності, яка здійснюється в інституціональних і неінституціональних формах. Втім, такі функції культурно-дозвілєвої діяльності як розвиваюча, інформаційно-просвітницька, комунікативна, культурно-творча, рекреаційно-оздоровча зберігають свою актуальність в змісті культурно-дозвілєвих програм для людей похилого віку. Але дослідники відзначають той факт, що культурно-дозвілєвий потенціал пенсіонерів перевищує їх дозвілєву кваліфікацію. Вибір видів активності неоднаковий і визначається соціальною належністю, рівнем культури, зручністю розташування закладів культури та багатьма іншими факторами. У процесі дозвілєвого залучення людей похилого віку до духовних цінностей відбувається цілеспрямований розвиток основних особистісних потенціалів – пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, творчого, комунікативного [4]. Втім в останні десятиріччя зменшується частка інституціональних форм дозвілля в структурі культурної діяльності населення, і одночасно збільшується частка домашніх форм цієї діяльності, що є до речі загальносвітовою тенденцією. До того ж, в силу різних умов, пов'язаних також зі станом здоров'я, розривом з усталеним колом спілкування в зв'язку з виходом на пенсію, складностями у взаємовідносинах літніх людей з урбанізованим оточенням, зростає кількість тих, хто стомлюється від людей, важко з ними сходиться, потребує самотності – приблизно кожний четвертий.

Особливе місце в дозвілєвих уподобаннях людей «третього віку» займає телебачення. Телебачення відкриває доступ не тільки до видовищних видів мистецтва, а й до різноманітних джерел інформації та знань. А широке використання в діяльності засобів масової комунікації «зворотнього зв'язку» (нааявності великої кількості «контактних телефонів», працюючих в прямому ефірі і т. ін.) роблять людину активним учасником поточних подій, залучають її до обговорення тих чи інших проблем, створюють атмосферу довіри і «включеності». Хоча, певною мірою, це є тривалим спілкуванням із штучним середовищем.

В цілому специфіка домашньої матеріальної бази дозвілля обумовлюється наступними факторами: по-перше, рівнем матеріальної забезпеченості, яка вимірюється величиною прибутку, який приходить на одного члена сім'ї, величиною прибутку, який визначається в бюджеті сім'ї на культурні потреби, життєвим і майновим станом; по-друге, суб'єктивними особливостями сім'ї – її складом, віком, станом здоров'я, освітньо-кваліфікаційним рівнем, інтересами, ціннісними орієнтаціями і дозвілєвими перевагами кожного члена родини, сімейними

традиціями, характером міжособистісних відносин і т.ін.

Проте, обмеження дозвілєвої діяльності лише пасивними формами експлуатації суперсучасних аудіовізуальних засобів і систем не сприяє реалізації в повній мірі рекреаційно-розвиваючого потенціалу у дозвіллі людей похилого віку. З іншого боку, вдома є всі можливості проводити вільний час за рахунок занять хоббі, художньою і прикладною творчістю, сумісних сімейних ігор, свят, соціально значущого спілкування (якщо мова йде не про нуклеарні сім'ї). Відмінності у практичній дозвілєвій діяльності проявляються за ознакою статі. Так, наприклад, майстрування, будівничі роботи, садівництво в основному практикуються чоловіками; шиття, плетіння, гаптування, кулінарія, як правило, – сфера жіночого дозвілля [1]. Вчені підраховали: людина на дозвіллі може вибрати собі предметну діяльність з 600 видів, типів і форм. Це розширює, як ми бачимо, межі домашнього дозвілля, але й ускладнює діяльність установ культури, які самі можуть запропонувати до 200 різних форм культурно-дозвілєвої діяльності.

Дозвілля пенсіонерів, які з тих чи інших причин не проживають вдома, має особливий характер. Люди, які втратили здатність самотію пересуватися і потребують постійного догляду, часто потрапляють у будинки-інтернати (в Україні виділяється 300 грн. на утримання, з них 120 грн. на харчування у будинках-інтернатах). Заданими соціологічних досліджень, найбільш розповсюджені причини, за якими люди похилого віку потрапляють у будинки-інтернати, це самотність (48,8%), незадовільний стан здоров'я (30%), конфліктна ситуація в сім'ї та ініціатива родичів (19%) [5].

В будинках-інтернатах загального типу (для старих людей та осіб з інвалідністю) проводиться робота з соціально-психологічної адаптації людей похилого віку до нових для них умов, самоідентифікації особистості. Вивчаються їх особливості, звички, інтереси, установки; їх потреби у трудовій зайнятості; переваги у змістовному дозвіллі тощо. Спеціалісти галузі «терапії рекреацією» визнають, зокрема, що одним із засобів такої терапії може стати перебування в колі найбільш пам'ятних предметів (речей), реліквій. Особливі речі та майно з їх символічним значенням та асоціаціями можуть допомогти старим людям пристосуватись до нового оточуючого середовища, полегшити адаптацію, забезпечити комфортність перебування, почуття належності і цілісності інтегрованої особистості. Виділяють загальні та особистісно-характерні категорії значень, які мають відношення до особливого майна. Часто літні люди ідентифікують себе з дорогими для них речами та майном (фотографіями, виробами релігійного характеру, коштовностями, меблями, зразками візуального мистецтва та ін.). Досвід вивчення проблем старих людей, які проживають в будинках-інтернатах, показує більш високе задоволення життям у тих, хто зберігає деякі предмети і речі. Виникають форми спілкування, які раніше не практикувалися. В центрах опіки США вже стало традицією створювати спеціальні виставкові вітрини в кімнатах активного від-

починку, де особливі речі є доступними для огляду і в той же час надійно захищені. Вони використовуються під час спільної діяльності людей похилого віку, їх активного відпочинку, а також для оцінки цього досвіду [9]. Альтернативою будинкам-інтернатам слугують спеціальні житлові будинки для самотніх людей похилого віку та подружніх пар з комплексом служб соціально-побутового призначення (магазин, їдальню, пральню, медичним кабінетом з цілодобовим обслуговуванням). У 1993 р. нараховувалось 106 таких будинків, з них у Києві – 8. В таких будинках людина проживає у власній оселі (хоча її не можна успадкувати) і має більше можливостей для спілкування з колом добре знайомих, таких же літніх людей. Це надає можливості урізноманітнювати форми проведення дозвілля людей похилого віку [3].

В загальній системі культурно-дозвілєвої практики все більшу значимість набувають на сучасному етапі проблеми розвитку культурно-дозвілєвого потенціалу осіб з інвалідністю в діяльності і через діяльність. Не можна забувати, що будь-який розвиток, зміна особистості – це перш за все зміна в змісті й структурі її культури. Діяльність при цьому сприяє перетворенню культури із зовнішньо-предметної в індивідуальну суб'єктивну форму. Втім, діяльність базується на усвідомлених потребах особистості.

На думку бельгійського психолога Ж. Нюттена, категорія потреб зазначає не стан організму, але динамічні форми («патерни») зв'язків людини з її оточенням. Мова йде про сукупність особливих біохімічних (інстинктивних) і психічних (емоційних і когнітивних) відносин організму до середовища, «єго» до «світу» [7]. Педагог-організатор дозвілля може виступати в ролі своєрідного «містка» між внутрішнім світом особистості і впливом зовнішнього світу. Він прагне впливати на свідомість і поведінку особистості, враховуючи її потреби та інтереси. Саме інтереси стають в певній ситуації своєрідними важелями, завдяки яким ми маємо можливість здійснювати вплив на практичний образ життя людини, створювати умови для реалізації її потенціалу, підносити рівень потреб. Діяльність, яка виникає на ґрунті пізнавальних і культурно-творчих інтересів, як правило відрізняється високою емоційною насиченістю, яка проявляється у формі особливого ставлення до цілей, предметів, процесу, інших учасників і т. д.

Загалом будь-який з цих елементів діяльності можна перетворити у важливий особис-

тно-формуєчий чинник, але за умови, що організатори дозвілля самі набули високого рівня не тільки педагогічної, а й загальної культури. Такі поняття як медіатор та аніматор доречні в професійній характеристиці сучасного спеціаліста галузі дозвілля. Медіатор – тому, що він виступає своєрідним посередником в системі «людина – культура», а аніматор – тому, що стимулює важливі в педагогічному плані процеси самовдосконалення особистості.

Ми вважаємо, що функція соціокультури в суспільстві – сформувати у громадській думці повагу до гідності кожної особи, забезпечити право кожної людини на самореалізацію засобами культури. Погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників про те, що необхідно забезпечити соціальну інтеграції літнього населення в Україні першочергово здійснюючи такі кроки: сприяння формуванню позитивного ставлення до похилого/пенсійного віку, розглядаючи його як черговий у житті людини етап розвитку особистості, пом'якшення асоційованих із похилим віком негативних проявів й посилення його позитивних аспектів; сприяння створенню і розвитку територіальних Центрив дозвілля для літніх людей, де вони мали б можливість спілкуватися, проводити разом час, грати в улюблені ігри, а також отримувати консультації, необхідну інформацію; введення (у великих Центрах) до штатного розкладу посаду психолога; заохочення літніх осіб до участі у навчальних програмах, а також урізноманітнення дисциплін та курсів, розробка (або адаптація) освітніх програм для різних вікових груп з врахуванням вікових особливостей психічного та фізіологічного розвитку літніх осіб, розширення доступу літніх до новітніх технологій із відповідним навчанням [5, с. 283].

Висновки. Проведений аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організації культурно-дозвілєвої діяльності людей похилого віку у громадських та державних установах, дає можливість дійти висновків, що в сучасній вітчизняній практиці не достатньо реалізовано рекреативно-розвиваючий потенціал у дозвіллі людей похилого віку. Загальносвітовою тенденцією в останні десятиріччя є зменшення частки інституціональних форм дозвілля в структурі культурної діяльності населення, і одночасно збільшення частки домашніх форм цієї діяльності. Слід відмітити суттєві зміни в цілях та змісті культурно-дозвілєвої діяльності, яка здійснюється в інституціональних і неінституціональних формах.

Список літератури:

1. Антология социальной работы: в 5 т. / сост. М.В. Фирсов. Москва : Сварогъ – НВФ СПТ. 1995. Т. 2. 400 с.
2. Белова Н.И. Тезаурус социологии: тематический словарь-справочник / под ред. Ж.Т. Тощенко. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 487 с.
3. Всемирная Организация Здравоохранения. URL: <https://www.who.int/countries/ukr/ru/> (дата звернення: 18.09.2019).
4. Житинська М.О. Соціально-педагогічне середовище університету третього віку як чинник формування життєдіяльності людей похилого віку. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 1–2. С. 131–140.
5. Населення України. Імперативи демографічного старіння. Київ : АДЕФ-Україна, 2014. 288 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2014_Naselennya.pdf (дата звернення: 18.09.2019).
6. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#n219> (дата звернення: 18.09.2019).
7. Сопко Р.І. Потреби людей похилого віку: теоретико-методологічні підходи до дослідження і проблеми реалізації. *Наукові праці*. 2014. Т. 244. Вип. 232. С. 115–119.

8. Фирсов М.В. Социальная работа в России: теория, история, практика. Москва, 2006. 346 с.
9. Холостова Е.И. Социальная работа с людьми пожилого возраста: учебное пособие. 7-е изд. Москва : Дашков и К, 2017. 340 с.

References:

1. Firsov, M.V. (ed.) (1995). *Antologiya sotsial'noy raboty* (Antology social work), vol. 2. Moskva: Svarog– NVF SPT. (in Russian)
2. Belova, N.I. (2013). Tezaurus cotsiologii: tematicheckiy clovar'-cpravochnik [Thesaurus of Sociology: Thematic Dictionary-Guide] (eds. Zh.T. Toshchenko). Moskva: YUNITI–DANA, 487 p. (in Russian)
3. World Health Organization. Available at: <https://www.who.int/countries/ukr/ru/>
4. Zhytynska, M.O. (2016). Sotsialno-pedahohichne seredovyshe universytetu tretoho viku yak chynnyk formuvannia zhyttiediialnosti liudei pokhyloho viku [Socio-pedagogical environment of the university of the third age as a factor of formation of life activity of the elderly]. *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka*, no. 1–2, pp. 131–140.
5. Instytut demohrafii (2014). Naselennia Ukrainy. Imperatyvy demohrafichnoho starinnia [The population of Ukraine. Imperatives of demographic aging]. Kyiv: ADEF–Ukraina.
6. On Basic Principel of Social Protection of labor Veterans and Other Elderle Citizens in Ukraine № 3721-XII. (1993, Desember 16). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#n219> (in Ukrainian).
7. Sopko, R.I. (2014). Potreby liudei pokhyloho viku: teoretyko-metodolohichni pidkhody do doslidszhennia i problemy realizatsii [Needs of the elderly: theoretical and methodological approaches to research and problems of realization of aging]. *Naukovi pratsi*, T. 244. vol. 232. pp. 115–119.
8. Fircov, M.V. (2006). Cotsial'naya rabota v Pocii: teoriya, ictoriya, praktika [Social work in in Russian: Theopia, History, Practice]. Moskva. (in Russian)
9. Xolostova, E.I. (2017). Cotsial'naya pabota s lyud'mi pozhilogo vozrasta: uchebnoe posobie [Social work with the elderly]. Moskva: Dashkov i K. (in Russian)